

Оқушылардың экологиялық құзыреттілігін қалыптастырудың маңызы

ЖАРИЯЛАНДЫ
18.12.2022

СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/128050/>

Мұзапбарқызы Назерке

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті,

Ғылыми жетекші: Курманбаев Рахат Хамитович

Назарова Гүлмира Асылбекқызы

Қызылорда қ., Қазақстан

Аңдатпа: Қазіргі уақытта адамдардың экологиялық санасы қазіргі қоғам дамуының ең маңызды шарты болып табылады. Осыған байланысты жас ұрпаққа экологиялық тәрбие беру мәселесі мектептің басты міндеттерінің біріне айналады. Қазіргі мектептің міндеті – экология бойынша белгілі бір білім көлемін қалыптастыру ғана емес, сонымен қатар оқушылардың ғылыми талдау дағдыларын меңгеруіне, қоғам мен табиғаттың өзара байланысын түсінуге, қоршаған ортаға практикалық көмек көрсетудің маңыздылығын сезінуге көмектесу. Бүгінгі таңда құзыреттілікке негізделген әдіс білім беруде басымдыққа айналууда.

Кілт сөздер: Құзыреттілік, экология, интеграция, құндылық

Аннотация: В настоящее время экологическое сознание людей является важнейшим условием развития современного общества. В связи с этим вопрос экологического воспитания подрастающего поколения становится одной из главных задач школы. Задача современной школы не только сформировать определенный объем знаний по экологии, но и помочь учащимся приобрести навыки научного анализа, понять взаимосвязь общества и природы, ощутить важность оказания практической помощи окружающей среде. Сегодня компетентностный подход становится приоритетным в образовании.

Ключевые слова: Компетенция, экология, интеграция.

Explanation: At present, people's environmental consciousness is the most important condition for the development of modern society. In this regard, the issue of environmental education for the young generation becomes one of the main tasks of the school. The task of the modern school is not only to form a certain amount of knowledge on ecology, but also to help students acquire the skills of scientific analysis, understand the relationship between society and nature, and feel the importance of providing practical help to the environment. Today, the competency-based approach is becoming a priority in education.

Key words: Competence, ecology, integration.

Адам, табиғат және қоғам арасындағы қарым-қатынас мәселесі адамзат дамуының барлық кезеңдерінде тұрды, бірақ ол үшінші мыңжылдықтың табалдырығында ерекше мәселелердің біріне жетті. Экологиялық дағдарыстың шынайы себептерін талдау басты қайшылық адам мен табиғат арасында емес, табиғаттағы мәдениет пен белсенділік арасында екеніне көз жеткізеді. Сондықтан еліміздің барлық тұрғындарының, ең алдымен балаларымыздың экологиялық санасына қол жеткізу – бүгінгі күннің басты міндеті деп білемін.

«Құзыреттілік – жеке интеллект дамуының критерийі ретінде әрекет ететін сапа, тиісті қызмет саласында тиімді шешім қабылдауға мүмкіндік беретін, мәселені түсінудің жоғары деңгейін білдіретін пәндік білімді ұйымдастырудың ерекше түрі. белгілі бір пәндік салада күрделі әрекеттерді орындау тәжірибесі, пайымдаулар мен бағалаулардың тиімділігі. [1]

«Құзыреттілік – субъектінің өзгермелі жағдайларға бейімделуіне мүмкіндік беретін білім, білік және дағдылардың жиынтығы, шын мәнінде, бұл оның берілген жағдайларда әрекет ету және өмір сүру қабілеті. Олардың барлығы адамның тәжірибесімен, әрекетімен байланысты. Жағдайдан және белсенділіктен тыс құзыреттіліктер пайда болмайды (Н.Ф. Ефремова) [2]

Экологиялық білім беру мазмұнының маңызы әлеуметтік проблемалық мәселелерге ауысуы қазіргі таңда өзекті бола түсуде. Экологиялық білім берудің кешенді нәтижесі – жалпы дамудың ең маңызды жалпы мәдени көрсеткіші ретіндегі экологиялық құзыреттілік. Экологиялық тәрбие мен білім беру деп қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарауды қамтамасыз ететін ғылыми-тәжірибелік білімдер, құндылық бағдарлар, мінез-құлық және іс-әрекеттер жүйесін қалыптастыруға бағытталған жеке тұлғаны оқыту, тәрбиелеу және дамытудың үздіксіз процесі деп айтар едім.

Экологиялық құзыреттілік – табиғатқа бағытталған іс-әрекет субъектісі ретінде оның экологиялық бағдары мен экологиялық тәжірибесінің ажырамас бірлігінен тұратын адамның сапалы білім беруі. Экологиялық құзыреттілікті қалыптастырудың өзегі – «адам – табиғат – экономика – қоршаған орта» біртұтас жүйе. [3]

Экологиялық білім беру идеясын мектеп биологиясы курсына жүзеге асыру әрбір оқушының жеке тәжірибесіне сүйене отырып, осы мәселе туралы түсінігін қалыптастыруды білдіреді. Қазіргі даму кезеңіндегі оқу процесін белсендіру мәселесін оқушының жеке позициясын есепке алмай қарауға болмайды. Мектеп биологиясы – экологиялық мәселелерді үш деңгейде (жаһандық аймақтық, жергілікті) зерттейтін бірден-бір пән. Экологиялық сана (құзыреттілік) мектепте алған білім мен дағдыға негізделеді. Оқушылардың экологиялық білімін, дағдысы мен мәдениетін, дүниетанымын қалыптастыратын мектептегі білім беру табиғатты саналы, мақсатқа сай пайдаланудың, қоршаған ортаға белсенділік-құндылық қатынасының негізін қалайды. Экологиялық құзыреттілігін дамыту барысында оқушылар бір деңгейден екінші деңгейге ауысады. Бұл оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқуды еркін ұғынуға мүмкіндік береді.

Экологиялық құзыреттілік туралы түсінікті Ф.С. Файнуллова мектеп оқушыларына экологиялық тәрбие беру үшін алдымен университеттегі болашақ мұғалімдерді оқыту қажет деп санады. Экологиялық құзыреттілігін ескере отырып, Ф.С. Файнуллова «экологиялық мәдениет», «экологиялық сана», «экологиялық мінез-құлық», «экологиялық менталитет» ұғымдарына сүйене отырып, оны жеке тұлғаның дайындығын көрсететін тұтас интегративті тәрбие ретінде анықтады.

«Экологиялық құзыреттілік» ұғымы әмбебап, пәнаралық сипатқа ие: К.Г. Ердынеева, Е.Б. Кадашникованың пікірінше, «экологиялық құзыреттілік құрылымы – бұл қабілеттердің, көзқарастардың және шығармашылық іс-әрекет тәжірибесінің интеграциялық үйлесімі» деп болжауға болады. [4]

Оқушылардың экологиялық құзыреттілігін қалыптастыру жұмысын бірнеше кезеңдерді бөліп көрсетуге болады:

1-кезең – «Білуді үйрену». Бұл экологиялық білім мен дағдының қалыптасу кезеңі. Ол мектептегі биология, экология, география, химия курстарын оқу арқылы жүзеге асырылады. Орта мектепте экологиялық құзыреттілікті қалыптастыру оқушылардың іс-әрекетінің әртүрлі формалары арқылы жүзеге асырылады: олимпиадаға дайындық кезінде дарынды оқушылармен топтық, жеке сабақтар.

2-кезең – «Істеуді үйрену». Бұл жеке шығармашылық өнімдерді жасау, экологиялық жобаларды жүзеге асыру кезеңі. Оқушылармен жеке жұмыс жасау арқылы жүзеге асады. Мысалы, осындай кезеңде «Сарқынды суларды тазарту моделі» және «Тіршілік ету ортасы ретінде топырақ» жобалары аяқталды.

3 кезең – «Өмір сүруді үйрену». Бұл кезеңде экологиялық науқандарға белсенді қатысу маңызды, мысалы, «Жасыл орта», «Экобақтар», «Саябақ». Бұл белсенді өмірлік ұстанымды қалыптастырады, өз аймағындағы өмірдің мәселелеріне бей-жай қарамайтын адамдарды тәрбиелейді.

4-кезең – «Болуды үйрену». Оқушылармен бірлескен іс-әрекеттің нәтижесі қалалық және облыстық деңгейдегі олимпиадалардағы жүйелі жеңістер болып табылады. Бұл кезеңде экологиялық құзіреттілікті қалыптастыру аяқталады, оның барысында студент өмір жолын таңдайды және одан әрі экологиялық іс-әрекет процесінде өзін-өзі жүзеге асырады. [5]

Психологиялық-педагогикалық зерттеулердің нәтижелерін талдау экологиялық проблемаларды шешу процедураларын іздеуде және оларды қолдануда экологиялық императивтің сақталуын болжайтын экологиялық құзыреттілік құрылымы мен функцияларының бірқатар мәнді сипаттамаларын анықтауға мүмкіндік береді. Бакиров экологиялық құзіреттілік табиғатты қалыптастырудың интегративті көрсеткіші ретінде әрекет ете алады, орта мектеп оқушыларының мәдениеті адам, қоғам және биосфера арасындағы қарым-қатынасқа тұтас көзқарастың болуы, жаратылыстану білімдері мен практикалық дағдыларының жүйесі ретінде қалыптасады оларды күнделікті және кәсіптік қызметте пайдалану қажеттіліктері мен әдеттері, жеке адамның өзінің моральдық-эстетикалық құндылықтары жүйесіне экологиялық құзіреттілік енгізуі.

Айта кету керек, Т.С. Бакиров оқушылардың экологиялық құзіреттілігінің моделін ең жалпыдан ерекше экологиялық дағдыларға — құбылыстарды құрамдас элементтерге бөлуді құруды ұсынады. Әрбір бөлікті тұтасымен байланыстырып, жетекшімен өзара әрекеттесу арқылы түсінуді ұсынды:

- тараптар, қарастырылған логикаға адекватты теориядағы идеяларды, қорытындыларды, заңдылықтарды табу.
- құбылыстар, қоршаған орта құбылыстарын дұрыс диагностикалау.
- экологиялық мәселелерді анықтау және оны оңтайлы шешу жолдары. [6]

Экологиялық құзыреттіліктің құрамдас бөліктері: *денсаулықты сақтау* – салауатты өмір салты нормаларын сақтау; *құндылық-семантикалық бағдарлар* – өмірлік құндылықтар, экологиялық құндылықтар; *интеграция* – қазіргі тұлғаның тұтас дүниетанымының негізі ретіндегі экологиялық көзқарас; *азаматтық* – қоршаған ортаны қорғау саласындағы құқықтар мен міндеттерді сақтау; жауапкершілік, міндет; өзін-өзі жетілдіру, өзін-өзі дамыту, кәсіби экологиялық бағдарларды дамыту, экологиялық мәдениетті меңгеру; *әлеуметтік өзара іс-қимылдар* – әлеуметтік серіктестік, экологиялық мәселелерді шешу үдерісіндегі ынтымақтастық; қызметі – проблемаларды анықтау және шешу, экологиялық зерттеулер, экологиялық жобаларды әзірлеу және жүзеге асыру жоспарлау, жобалау, модельдеу, болжау, жаңа ақпараттық технологияларды қолдану. Ең жиі кездесетіні – экологиялық сауатты ойлау және әрекет ету, ол фактілер мен құбылыстарды теориялық талдауға жатқызу қабілетімен байланысты. [5] Экологиялық құзыреттілік мазмұнын қарастырғанда Ю.А. Шаронова «экологиялық сана» категориясын пайдалана отырып, экологиялық іс-әрекетке қажетті экологиялық

білімдер, дағдылар, тәжірибелер жиынтығымен қатар, экологияның экоцентрлік типінің негізін құрайтын жеке қасиеттерге назар аударады. Сонымен бірге, экологиялық құзіреттілік дегеніміз экологиялық білімнің, дағдылардың және трансформациялық экологиялық қызметке қажетті қызмет тәжірибесінің және адамның экологиялық санасы мен экологиялық мәдениетінің экоцентрлік түрін қалыптастыруға негіз болатын жеке қасиеттердің жиынтығы. Оқушылардың білімге деген қызығушылығы болған жағдайда ғана оқу әрекеті жемісті болатыны сөзсіз. Өкінішке орай, танымдық қызығушылықты дамыту мәселесі теориялық тұрғыдан нашар дамыған және оны практикалық түрде шешу қиын. Оқытудың кез келген әдісі оқушыларды оқуға бей-жай қалдырса, олардың дербестігі мен интеллектуалдық белсенділігін дамытуға ықпал етпесе, оны тиімді деп санауға болмайды. Сондықтан проблемалық жағдаят құру оқушылардың интеллектінің дамуына, пәнге деген қызығушылығын оятуға, логикалық ойлауын дамытуға ең сәтті ықпал ететіні сөзсіз.

Қорытындылай келе экологиялық құзіреттілік экологиялық бағдары бар оқушылардың іс-әрекет түрлерінің потенциалы мен тәжірибесін білдіреді. Ол әрқашан тұлғаға бағытталған, белсенділікке бағытталған. Оқушыларға экологиялық білім мен тәрбие беру қазіргі таңдағы ең маңызды міндеттердің бірі. Экологиялық білім оқушыларды өмірге дайындайды, алға мақсат қоюға, өзгермелі жағдайларға жауап беруге көмектеседі, алған білім, білік және дағдының арқасында өзгермелі орта жағдайларына сәтті бейімделуге мүмкіндік береді.

Оқушылардың бойында экологиялық құзреттілік қалыптасса, онда мынадай қасиеттер дамиды:

- ұйымдастырушылық;
- шығармашылық;
- ақпаратпен жұмыс;
- бұқаралық ақпарат құралдарын пайдалану;
- ақпаратты талдау және таңдау, оны түрлендіру, беру;
- топта жұмыс істеу;
- диалог жүргізу;
- өзін таныстыру.

Келешек ұрпақтарымыз қай мамандықты таңдаса да, олардың жүрегінде туған жерге деген сүйіспеншілік, табиғатқа деген құрмет мәңгі сақталады. Біз өзіміздің избасарларымызды тек ақылды, сауатты адамдарды ғана емес, сонымен қатар қамқор, белсенді, адамгершілікті көргіміз келеді.

Әдебиеттер тізімі

1. К.С.Кудайбергенова Құзырлылық табиғаты- тұлғаның өзіндік дамуында. Әдістемелік құрал – 2006 ж
2. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Биология/ Жалпы редакциясын басқарған: Э.Ф.Д.Е.
3. Экологиялық білім бағдарламасы. Ы.Алтынсарин атындағы Қазақстан Білім академиясының республикалық баспа кабинеті. 2009, 127 б.
4. Г.Т.Тугелбаева. Системно-структурные аспекты программного обеспечения процесса преподавания экологии в школах и вузах. Каз Гос ИНТИ, 2005.
5. Макоедова А.А. Экологизация образовательного процесса как основа формирования экологической компетентности школьников / А.А. Макоедова // Сибирский педагогический журнал. – Новосибирск. – 2007. – № 3. – С. 292-301. (0,8 п.л.).
6. Қазақстан Республикасының «Қоршаған ортаны қорғау туралы Заңы». Егемен Қазақстан. №151, 2017.
7. С.Қ.Әубәкіров. Экологиятану. — Алматы, 1999, б.21-29

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.